

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

С. В. Нєсвєтова, аспірант, Сумський національний аграрний університет

Розглянуті актуальні питання забезпечення сталого землекористування в нинішніх умовах. Проаналізовано соціальні та екологічні складові структурні елементи сталого розвитку аграрного сектору економіки, зокрема соціально-демографічну ситуацію, динаміку і стан соціальної інфраструктури в сільській місцевості, проблеми залучення в оборот і надмірної експлуатації земель. Зроблено висновок про необхідність впровадження ефективних механізмів розвитку земельних відносин. Запропоновано ширше використовувати такі еколого-економічні інструменти, як платежі за екосистемні послуги.

Ключові слова: сталий розвиток, стале землекористування, платежі за екосистемні послуги, еколого-економічні інструменти.

Постановка проблеми. Основою раціонального використання, збереження та відтворення земель є земельні відносини, що врегульовані законодавством. Однак, аграрне виробництво супроводжується також і перерозподілом земель між суб'єктами землекористування. При цьому зростає частка площ земель колективної (недержавної) та приватної власності, посилюється навантаження, зростає загроза виникнення негативних екологічних зрушень. Проблема сталого розвитку АПК пов'язана також з вирішенням соціальних задач розвитку аграрного сектору і сільських територій, що включають: створення гідних умов життя, подолання бідності, забезпечення населення робочими місцями, розвиток аграрних і несільськогосподарських галузей, фінансову підтримку економічно активної частини сільського населення, забезпечення доступу до культурних цінностей, освіти, медичного обслуговування тощо.

Сільськогосподарське виробництво може бути успішним як на приватних, так і на орендованих та державних землях проте підкреслюється, що: «у поширенні підприємництва поряд із виробничою провідною має бути соціальна функція. Мета останньої – створення бази для розвитку «соціуму», тобто території, сім'ї та особистості зокрема» [1, с. 8]. Запровадженню форм та методів використання земель, що забезпечують оптимальні параметри екологічних і соціально-економічних функцій територій в аграрному секторі економіки покликана державна цільова програма [2]. Але, з огляду на обмеженість фінансових ресурсів, економічних заходів щодо забезпечення соціальної складової сталого розвитку аграрного сектору і сталого землекористування передбачається недостатньо, а реально виконується ще менше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Досліджуючи стан і перспективи розвитку сільського господарства з позицій сталого розвитку, українські вчені І.І. Лукінов, П.І. Гайдуцький, Б.М. Данилишин, А.С. Добряк, В.М. Третяк, М.А. Федоров, Ю.Г. Збарський, О.І. Гуроров, О.В. Ульяновченко, О.Г. Шпикуляк відзначають необхідність збалансованого розв'язання соціально-економічних проблем зі збереженням довкілля та природно-ресурсного потенціалу при отриманні найбільшої користі для життєдіяльності людини. Найважливішою складовою стабільного розвитку сільської спільноти є природні ресурси, особливо земля, отже засобом забезпечення цього розвитку має стати саме стале землекористування. Проте соціальна складова сталого економічного розвитку залишається недостатньо дослідженою.

Постановка завдання. Впровадження засад сталого землекористування вимагає комплексного підходу, оскільки ефективність екологічного трансформування ринкового механізму можлива лише за умов і під впливом чітко функціонуючої системи соціально-економічного управління аграрним виробництвом і сільськими територіями з дотриманням обов'язкової умови – збереження сприятливого для життя природного середовища [3]. Наразі в Україні скорочення сільського населення відбувається інтенсивніше, ніж міського (Табл. 1). Село з кожним роком старіє, що тісно пов'язано зі зміною середньої тривалості життя – показником, який рельєфно характеризує демографічний стан. За розрахунками вчених, при збереженні такої ситуації, ймовірна гранична межа збереження українського села — 3,5 покоління. За цією межею село як таке взагалі зникне, що не може не викликати занепокоєння за майбутнє села, яке було, є і залишається джерелом продовольчої безпеки, а також генетичною основою народонаселення країни [4].

Таблиця 1

Кількість сільського і міського населення України за 2000-2013 р.р.*

Населення України	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Всього по Україні	48841253	45830325	44213844	45778534	45633637	45553047
Міське населення	32901278	30643825	31441600	31442031	31381244	31378639
Сільське населення	15939975	15186500	14283475	14336503	14252393	14174408

* Розраховано автором за статистичними даними

На рисунку 1. проілюстровано тенденцію зменшення населення, де спостерігається незначне, однак зростання кількості міського населення та різке скорочення сільського, що вказує на соціальні проблеми: поглиблення демографічної кризи на селі, занепад соціальної інфраструктури, безробіття, бідність, наявність трудової міграції. Кількість сільського населення значно менша, при цьому існує стійка тенденція до його подальшого зменшення.

Щодо рівня зайнятості, то в аграрному сек-

торі у 2011-2013 р. він дещо зріс, хоча і залишається нижчим ніж у 2000-2005 р., а саме у 2000 р. він склав 22%, у 2005 – 19,3%, 2010 – 15%, 2011 – 17%; 2013 – 17,3%. Середньомісячні доходи сільських домогосподарств у 2012 р. склали 3667 грн., при цьому міські домогосподарства отримували в середньому на місяць 4114 грн. У середньому на члена домогосподарства загальні доходи становили 1885 грн./міс., у т.ч., в міських домогосподарствах – 1987 грн., у сільських – 1674 грн.

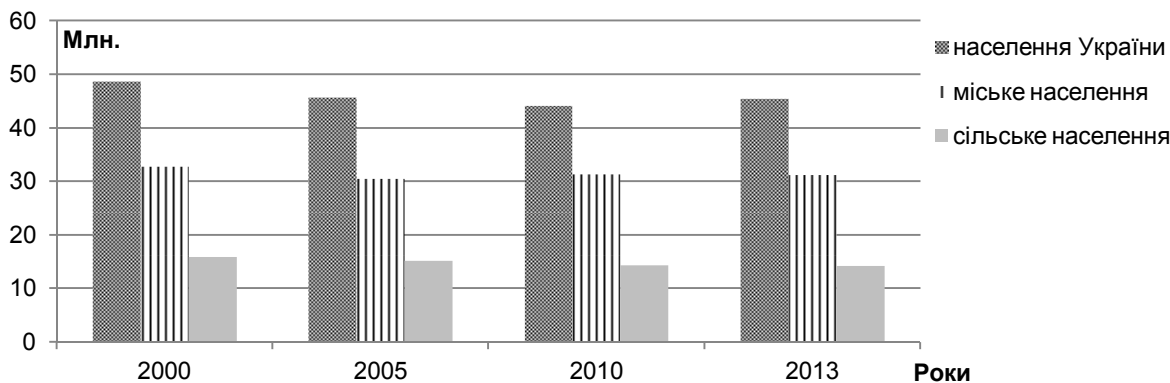

Рис. 1. Співвідношення сільського і міського населення України за 2000-2013 р.р. (розраховано автором за статистичними даними)

Більше половини сукупних доходів домогосподарств склали доходи від зайнятості, а частка доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості скорочується. Суттєвим джерелом надходжень залишаються пенсії, стипендії та соціальні допомоги готівкою, частка яких становить майже 30%. Частка доходів від особистого господарства та заготівель також скорочується і становить менше 20 % сукупних доходів сільських домогосподарств.

В структурі споживчих витрат питома вага продовольчих товарів складає більше половини. Сільські домогосподарства витрачають на харчування більшу частку доходів, ніж міські (відповідно 55 % і 51 %). При цьому сільські жителі споживали більше картоплі, хліба і хлібних продуктів, овочів і баштанних, олії та інших рослинних жирів, цукру, сама структура продовольчого споживання залишається незбалансованою. У структурі витрат домогосподарств оплата житла, комунальних товарів і послуг становить значно меншу частку, ніж у міських, що свідчить про низький рівень комунально-побутового обслуговування. Високим залишається рівень бідності у сільській місцевості (рис. 2). За офіційними даними у 2012 р. він склав 36,1% (в містах – 21,2%).

На рівень життя населення також впливають: забезпеченість житлом, електоро- і газопостачання, доступність освіти і медичного обслуговування, наявність доріг з твердим покриттям і забезпечення сполучення між населеними пунктами (їхню динаміку наведено у табл. 2).

Недостатнім залишається рівень забезпеченості медичними закладами та медичним обслуговуванням. Погіршення соціальної ситуації на селі пов'язане з їх низькою якістю. У 2012 р. зросла кількість лікарняних ліжок, проте забезпеченість ними (2,4 на 10 тис. населення) вдвічі нижча за європейську (4,9 на 10 тис.). Медичні заклади на селі не мають повного набору обладнання, медикаментів та інвентарю. Кількість штатних посад лікарів первинної ланки часто є нижчою за нормативну, а рівень їх укомплектованості становить 76,6 %. Навантаження на лікаря первинної допомоги у сільській місцевості сягає 5-6 тис. населення, що перевищує норми. За рівнем забезпеченості медичних закладів автотранспортом також є значні відмінності: від 5,2 авто на 10 тис. сільського населення у Харківській обл. до 1,3 авто у Тернопільській, Івано-Франківській та Рівненській. За даними МОЗ автопарк в усіх регіонах зношений на 80 % і більше.

Таблиця 2

Стан соціальної інфраструктури сільських населених пунктів*

Показник	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012
Прийнято в експлуатацію житла, м ²	202	133	77	113	210	170	225
Серед них ЗНЗ (учнівських місць)	60790	17719	8616	5172	3621	-	4460
Медичних закладів (лікарняних ліжок)	771	291	65	21	8	-	-
Кількість об'єктів роздрібної торгівлі (тис. шт.)	52,0	48,2	29,8	19,0	13,4	12,7	11,4

* Розраховано автором за статистичними даними

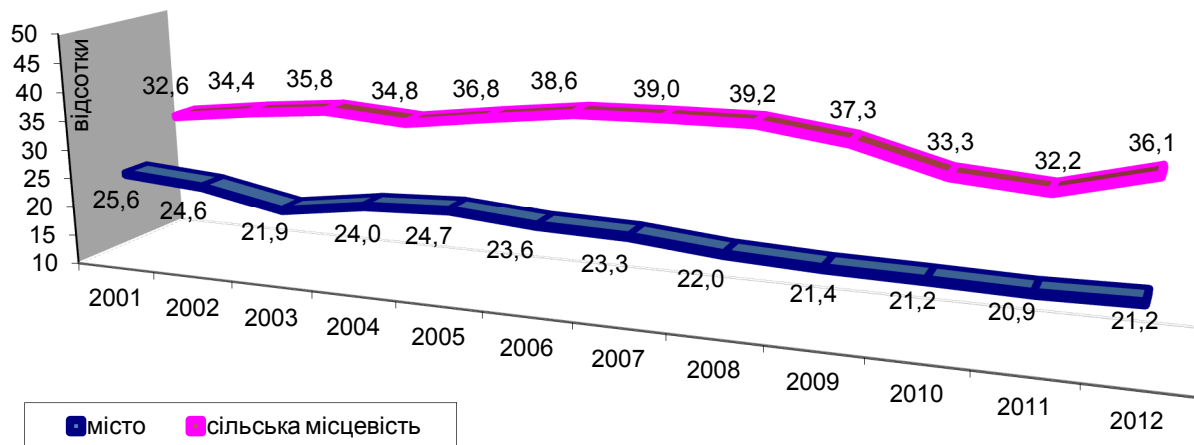

Рис.2. Рівень бідності за типом населеного пункту у % (розраховано автором за статистичними даними).

Незадовільна забезпеченість мережею сільських освітніх закладів. Упродовж 1991-2011 рр. в Україні було закрито майже 40 % державних дошкільних НЗ, причому переважно в сільській місцевості, де вони утримувались за рахунок колективних господарств. У 2011 р. рівень охоплення сільських дітей ДНЗ становив 36 %. Кількість ЗОШ у сільській місцевості на 01.09.2012 р. становить 12799 (1319573 учнів). Протягом 2008-2011 р.р. їхня мережа скоротилася на 1053 школи. Зменшення чисельності дітей на селі призводить до незаповнення шкіл та неможливості утримувати їх належним чином. За даними МОН, 11089 сільських шкіл мають центральне опалення або власну котельню, водогін – 10791 (в т.ч. з гарячою водою – 5358); їдальню або буфет з гарячим харчуванням – 11612 (723170 місць), фізкультурну залу – 8578, навчально-дослідні ділянки – 6139; підсобне господарство – 274 середніх навчальних закладів. Проблемою є нестача кваліфікованих вчителів і технічного обладнання: у 2011 р. лише 57,39 % сільських шкіл були підключені до мережі Інтернет [5], але цього замало, адже комп'ютеризація та інформатизація шкіл знижують негативні прояви, долаючи відставання в навчанні школярів із сільських районів і малих міст.

Незадовільними є житлові умови сільського населення: 35,8 % загальної площі житлового фонду України розташовано в сільській місцевості і, хоча селяни мають на 13-19 % вищий, ніж в містах, рівень забезпеченості житлом в розрахунку на одну особу (26,8 м²), якість сільського житлового фонду, незадовільна, адже майже 32 % сільських домогосподарств мають житло, побудоване до 1960 р., 47,3 % – 1960-70^x р., 15 % – 1980^x р. Починаючи з 1991 р., побудовано лише 5,1 % і менше 1 % житлового фонду – в 2000^x р. Переважна частина сільського житлового фонду є фізично і морально застарілою, відрізняється низьким рівнем комфортності: 35,6 % обладнано водопроводом, 34,4 % каналізацією, 0,7 %

центральним опаленням, 53,0 % індивідуальною системою опалення, 29,8 % ванною або душем, 1,2 % електроплитами та електропідігрівом [6, С. 15].

Низьким є рівень дорожньо-транспортної інфраструктури. Регулярним транспортним сполученням забезпечено лише 26,8 тис. сільських населених пунктів (97,5 %), але якість і порядок обслуговування поселень, що мають регулярне сполучення, незадовільні. Автобуси практично вичерпали свій ресурс і потребують заміни, як і під'їзди до населених пунктів.

Погіршується забезпеченість об'єктами культурного призначення. У селах України працюють понад 30 тис. закладів культури. Зокрема 16 тис. клубних закладів, понад 14 тис. бібліотек, 287 шкіл естетичного виховання та 70 музеїв. Від 1990 до 2011 рр. клубних закладів поменшало на 4,6 тис., значна їх частина перебуває у запустінні, зруйнована або змінила призначення. Є проблема з кадрами для сільських закладів культури через непопулярність цих професій, малу заробітну плату, відсутність дієвої системи сприяння залученню кадрів до села. Скорочується кількість заходів культурно-мистецького спрямування: в 2002 р. в сільській місцевості було проведено 2 668 концертів і 2 039 вистав, у 2010 р. – 1 851 та 1 607 відповідно. У 1990 р. селяни відвідали 200 млн. кіносеансів, а у 2011 р. – 370 тис. Протягом 1990-2011 рр. число бібліотек скоротилося на 4 тис. При цьому, сільська бібліотека залишається єдиним безоплатним, максимально доступним для всіх верств населення інформаційно-культурним центром і потребує всебічного розвитку. За результатами соціопитування 33 % сільської молоді зазначають, що їм не вистачає культурних закладів, 16 % селян вважають, що такі заклади розташовані надто далеко [7], а це означає неможливість задовольнити власні культурні потреби, провести повноцінне дозвілля, що призводить до зростання соціально негативних явищ.

Україна як демократична європейська дер-

жава має стратегію сталого розвитку, що вимагає впровадження гуманістичних засад і домінування принципів рівних можливостей для громадян держави щодо політичної стабільності, економічної самостійності, професійної та особистісної самореалізації, екологічної безпеки. Дотримання зазначених принципів потребує виховання селянина-господаря і забезпечення реального (не декларативного) розвитку села, що вимагає зміни підходів до освіти: надання практичних знань, формування професійних компетенцій відповідно до технологічних вимог та екологічної безпеки [8]; формування ідеологічних настанов щодо поширення стандартів здорового способу життя, раціональної економічної й екологічної поведінки в системі освіти, трудових колективах, громадських організаціях [9]. Для цього слід активно сприяти розширенню обізнаності суспільства щодо значення комплексного вирішення питань охорони та раціонального використання ресурсів природи. Але це можливо за умов формування нової екологічної свідомості, моралі та етичних норм по відношенню до природи [10]. Цікавим, на нашу думку є досвід партнерства у США, що являє широке залучення фермерів, землевласників та землекористувачів до охорони земель, урядових агенцій у сфері охорони довкілля, а також коледжів, університетів, громадських організацій [11]. В США створені всі належні умови для запровадження подібних заходів та створення науково-технологічного центру.

Наступною проблемою що стає на заваді сталого соціально-економічного розвитку сільських територій і регіону є дефіцит бюджетних засобів, що пов'язаний з низьким рівнем розвитку аграрного сектору, зниженням фінансових надходжень до бюджетної сфери, погіршенням функціонування економіки, зокрема завдяки існуванню тіньового сектору [10]. При вдалому керівництві підприємствами і галуззю, та розв'язанні регіональних суперечностей між основними економічними підсистемами у більшості випадків є достатньо резервів для подальшого успішного розвитку. Для ефективного функціонування системи управління землею, вчені-економісти виділяють необхідність забезпечення зростання вартості земельно-майнових комплексів, максимального збільшення доходів власників від використання, володіння і розпорядження земельними ресурсами, збільшення обсягів і підвищення якості послуг, що надаються орендаторам, результативної взаємодії з органами державної влади [12]. Але в умовах нестабільної економіки зазначені дії мало результа-

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення задач сталого землекористування потребує серйозного науково-методичного забезпечення, побудови моделей оптимізації регіонального розвитку, створення на цій базі інстру-

ментів підтримки і обґрунтування прийняття управлінських рішень. За методичну основу можна прийняти систему комплексної оцінки стану досліджуваного регіону. Існує певний досвід економічних досліджень у цьому напрямку [13], однак вони стосуються лише окремих аспектів прогнозування та програмування соціально-економічного і еколого-економічного розвитку. До сьогодні залишається актуальним комплексний підхід до збалансування розвою соціальної, економічної та екологічної складової сталого розвитку. З урахуванням досвіду і практики складання екологічних цільових комплексних регіональних програм та розробки систем моделювання, індикативного планування охорони природи і раціонального використання природних ресурсів можна зазначити, що в умовах ринкових перетворень підвищується роль фінансово-економічних методів регулювання господарювання [14]. Однак, зазначені підходи, на нашу думку, розглядаються як стратегічні цілі. Коли вибір зроблено, то залишається конкретизувати, деталізувати програму робіт і контролювати її реалізацію, таким чином, щоб досягти мети.

Функціонування економіки – цілісний процес діяльності, спрямованої на задоволення потреб населення і виробничої сфери. Чітке формулювання цілей і критеріїв забезпечує ефективне управління, створення системи мотивації, досягнення кінцевої мети програми дій, можливість зіставлення й оцінки варіантів рішень і концентрації зусиль на пріоритетних напрямках. Головна мета може бути структурована за чотирима напрямками – групами цілей і критеріїв їхнього досягнення: (1) ринкові механізми регулювання; (2) фінансово-економічні важелі; (3) соціальні пріоритети; (4) екологічні та природоохоронні заходи.

Що стосується соціальної складової сталого розвитку, яка проаналізована нами за показниками соціально-економічного розвитку базового населеного пункту, іншими соціально-демографічними параметрами (кількість зареєстрованих безробітних на 1000 населення, природний приріст, у нашому випадку зменшення населення), то з економічними показниками функціонування підприємств вони жодним чином не пов'язані. Зменшення приросту населення, що продовжується в Україні, є загальнонаціональною тенденцією. У досліджуваних населених пунктах спостерігається незначні коливання чисельності населення і, навіть незначне збільшення його кількості, що пояснюється міграційними процесами. А от кількість безробітних на території населених пунктів серед працездатного населення, за останні роки постійно зростає. Керівники агропідприємств, оптимізуючи витрати на виробництво, скорочують чисельність зайнятих працівників.

Ми цілком поділяємо думку щодо ефектив-

ності функціонування сільгосп підприємств, управління якими має бути спрямованим на підвищення якості продукції та зниження її собівартості на принципах розвитку людського капіталу, управління якістю праці, розробки стратегії розвитку підприємства, формування соціальної відповідальності менеджменту, управління інноваціями та змінами, розвитку організаційної культури, логістичних схем, самоменеджменту та саморозвитку керівників і спеціалістів [15]. Багато країн впроваджують різноманітні заходи і економічні важелі, спрямовані на екологізацію виробництва, з метою забезпечення подальшого розвитку сільського господарства. З огляду на посилене занепокоєння стосовно впливу сільськогосподарської діяльності на стан довкілля, і зміни в екологічній політиці, в теперішній час запроваджуються активні заходи в цій області. У країнах, що переборюють наслідки політичної і економічної нестабільності в ході ринкових перетворень, дефіцит фінансів для розвитку сільських районів і сільського господарства – поширене явище. Недостатньо розвинуті фінансові ринки примушують підприємців і фермерів, керівників агропромислових формувань шукати нові шляхи поповнення власних фінансових ресурсів. А отже, закономірно, що на впровадження екологічної політики, особливо стосовно аграрної сфери виробництва, коштів не вистає.

Керівниками сільськогосподарських підприємств на етапі визначення альтернатив і вибору критеріїв сталого землекористування звичайно слід дотримуватися наукових принципів управління. Вони чітко окреслені а саме: цільове використання земель, пріоритет екології над економікою, врахування людського фактора, формування ринкових відносин, комплексності і планованості, системності, етичності, інформаційне забезпечення та ін. Органам державного управління необхідно додержуватись таких принципів: системний підхід до раціоналізації землеволодіння і землекористування, охорона земель, своєчасне усунення та попередження негативного впливу деградованих земель на здоров'я і добробут населення, стан навколишнього середовища, забезпечення задоволення соціально-економічних інтересів у сфері земельних відносин та їх гармонізації з екологічною складовою [16]. Більшість науковців зауважують, що в ході проведення реформ не було враховано значення землі як ресурсу розвитку продуктивних сил, основного засобу виробництва в аграрному секторі та базисного компоненту довкілля, що спричинило виникнення економічних, екологічних і соціальних проблем, вирішення яких ускладнює недосконалість відносин власності [17, 18, 19].

Роль держави полягає у впровадженні ефективних механізмів розвитку земельних відносин, що поєднують інструменти і методи фінансово-

економічного, організаційного, адміністративно-правового та соціально-психологічного механізмів у єдиному середовищі економічного, екологічного та соціального аспектів сталого розвитку [20, С.11]. В світі налічується понад 300 еколого-економічних інструментів в системі сталого природокористування: для підтримки і стимулювання збереження біологічного різноманіття; скорочення деструктивного впливу антропогенної діяльності на ландшафти і ґрунтовий покрив; скорочення викидів парникових газів тощо. Зацікавленість до відповідних систем, що мають назву «платежі за екосистемні послуги» (Payments for ecosystem services – PES), значно зросла за останні два десятиліття. Що ж стосується вітчизняної економіки – такі інструменти законодавством не передбачені. На нашу думку слід приєднатися до такої практики і удосконалювати економічні інструменти сталого землекористування. Землевласники і землекористувачі, відповідно, повинні сплачувати кошти в разі посилення експлуатації ресурсів, виснаження земель, або мають право на певну компенсацію при відмові від деструктивних і виснажливих форм землекористування.

Сучасні ринкові підходи ґрунтуються на позиції, що фактори виробництва знаходяться у приватній власності і надаються виробникові (фірмі) на умовах відшкодування альтернативної вартості, а розподіл та споживання кінцевого продукту може здійснюватись як за плату, так і на безоплатній основі (у випадку їхнього використання у якості суспільних благ). Основною формою реалізації власності на землю є механізм рентних відносин, що виражається у привласненні землевласником або орендарем додаткового прибутку в процесі користування землею [21].

Висновки. Дж. Хіксу належить твердження: «В практичній діяльності визначення рівня прибутку має на меті вказати людям, скільки вони можуть споживати, не роблячи себе біднішими». В свою чергу прибуток визначається наступним чином: «...прибуток індивідуума – це те, що він може споживати впродовж тижня і при цьому очікувати, що і наприкінці тижня його становище буде таким же, як і на початку» [22]. За рахунок земельних ресурсів у нашій країні формується близько 99% обсягу продовольчого фонду товарів споживання. Саме тому земля була і залишається основним надійним ресурсом оздоровлення економічної ситуації. Подолання економічної кризи шляхом залучення в ефективний обіг земель та вдосконалення земельних відносин має розглядатися як пріоритетний напрям розвитку України і сільських регіонів [23]. З метою підтримання сталого землекористування в системі економічних відносин пропонується запровадження «плати за екологічні послуги» у вигляді угоди що передбачає компенсацію за встановлені обмеження на землекористування (напри-

клад, припинення виснажливих методів природо-експлуатації і руйнування довкілля). Ця угода має форму «сервітуту на збереження». Разом з тим потребують удосконалення інструменти

оцінки соціальної та еколого-економічної ефективності землекористування, адміністративні і правові методи регулювання господарської діяльності в аграрній сфері.

Список використаної літератури.

1. Малік М.Й, Шпикуляк О.Г. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2006. – № 4. – С. 3-10.
2. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року / Постанова КМУ від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України від 08.10.2007 — 2007 р., № 73, стор. 7, стаття 2715,
3. Борщук С.М. Ринкові механізми стійкого розвитку // Регіональна економіка, 2007, №1 С.62-70.
4. Рябоконе В.П. Кадри села: проблеми формування, закріплення / Економіка АПК №5, 2010. – С. 116
5. Освіта України – 2011 (1) [Електронний ресурс]. – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. - Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/education-reform/informatsijno-analitchni-materiali-prodiyalnist-ministerstva-osviti-i-nauki-molodi-ta-sportu-ukrajini-1>
6. Державна житлова політика України: проблема соціально-економічної ефективності: аналіт. доп. / О.А. Більовський. – К.: НІСД, 2012. 60 с.
7. Соціологічне дослідження «Ставлення української молоді до здорового способу життя», Державний інститут розвитку сім'ї та молоді за підтримки ЮНІСЕФ, 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mzz.com.ua>
8. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку / В. І. Куценко. – К.:НВО «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2010. – С. 64–66
9. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є.Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с.
10. Несветова С.В., Несветов О.О. Екологічна ситуація та її вплив на покращення соціальної сфери на селі//Сучасний стан та шляхи реформування соціальної сфери села (на прикладі Сумської обл.) Матеріали наук.-практ. семінару. – Суми: Вид-во «Слобожанщина», 2001. – с. 66 - 72.
11. Кучер О. Особливості охорони земель у США / О. Кучер // Землевпорядний вісник. – 2008. - №1. – С.53-58
12. Иванов В.В., Хан О.К. Модель системы эффективного управления недвижимостью // Менеджмент в России и зарубежом. 2005. №5. С.43.
13. Несветов О.О. Проблеми фінансово-економічного забезпечення сталого розвитку регіонів // Вісник ССІ: Серія Фінанси і кредит, 1997, №1. – С 29 – 32
14. Отчет о НИР: Разработать модель индикативного планирования охраны природы и рационального использования природных ресурсов на Украине (заключительный) / СумГУ. Научн. руководитель д.э.н., А.В. Чупис, № ГР 01910042250. – Сумы, 1993
15. Михайлова Л.І. Людський капітал: формування та розвиток в сільських регіонах: [моногр.] / Л.І. Михайлова. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 388 с.
16. Управління земельними ресурсами: регулювання земельних відносин: Навчальний посібник. / Сохнич А.Я., Голарчук В.В., Наход А.В., Песчанська І.М. Смолярчук М.В. / За ред. А.Я. Сохнича. – Львів: ПП «Арал», 2008. – С.46-50.
17. Мартин А. Г. Стан земельних відносин як стримуючий фактор розвитку продуктивних сил України / А. Г. Мартин, Т. О. Євсюков // Матеріали міжнародної наукової конференції, м. Київ, 20 березня 2009 р.: У 3-х ч. / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2009. – Ч. 3 – С. 289-292.
18. Бабміндра Д. І. Земельні ресурси України та їх використання / Д. І. Бабміндра, А. М. Третяк. – К.: ТОВ ЦЗРУ, 2003. – 143 с.
19. Боклаг В. А. Державне регулювання земельних відносин в Україні / В. А. Боклаг // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2008. – № 1 (20). –С. 354–360.
20. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / Ш.І. Ібатулін, О.В. Степенко, О.В. Сакаль [та ін.]. – К.:Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 52 с.
21. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / Під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – К.: ЗАТ «Нічлава». – 2006. – 704 с.
22. Хикс. Дж. Стои́мость и капитал. М.: Прогресс, 1983. – 443 с.
23. Осіпчук С. Про охорону земель в Україні / С. Осіпчук // Землевпорядний вісник. – 2006. - №2. – С. 28-37

Несветова С.В. Социально-экономические аспекты устойчивого землепользования в аграрной сфере

Рассмотрены актуальные вопросы обеспечения устойчивого землепользования в нынешних условиях. Проанализированы социальные и экологические составляющие структурные элементы устойчивого развития аграрного сектора экономики, в частности социально-демографическую ситуацию, динамику и состояние социальной инфраструктуры в сельской местности, проблемы вовлечения в оборот и чрезмерной эксплуатации земель. Сделан вывод о необходимости внедрения эффективных механизмов развития земельных отношений. Предложено более широкое ис-

пользование таких эколого-экономических инструментов, как плата за экосистемные услуги.

Ключевые слова: устойчивое развитие, устойчивое землепользование, платежи за экосистемные услуги, эколого-экономические инструменты.

Nyesyvetova S. Socio-economic aspects sustainable land use in agriculture

Pressing questions of sustainable land use in the present circumstances. Thus, despite the large amount of research in this field, the social component of sustainable economic development remains under-researched. The article analyzes social and environmental components of the structural elements of sustainable development the agricultural sector. Namely, an analysis of the dynamics and trends of the major socio-demographic situation in the last decade . The analysis of the state of social infrastructure , housing in rural areas.

The paper concluded that necessity of introduction effective economic, administrative and legal mechanisms for the development of land relations, education villager - the host and real policies (instead declarative) socio-economic development of rural areas. Draws attention to the fact that in the course of reform was not considered the value of land as a resource for the development of productive forces, the main means of production in the agricultural sector and the basic component of the environment. This was exacerbated economic, environmental and social problems.

Added by offers a more widespread use of environmental-economic instruments such as payments for ecosystem services, while ensuring an appropriate level of cost of land and property complexes, maximize revenues from the use of owners, ownership and disposition of land resources, increasing the volume and improving the quality of services provided to tenants, effective cooperation with state authorities. Landowners and land users should compensate for the over-exploitation of resources, depletion of land, or were entitled to some compensation at refusal of the destructive and environmentally hazardous forms of land use.

Keywords: sustainable development, sustainable land management, payments for ecosystem services, ecological and economic instruments .

Дата надходження до редакції: 30.04.2014 р.

Рецензент: д.е.н., професор Борисова В.А.

УДК 338: 631.1

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМІВ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА: СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ

О. С. Новікова, ст. викладач, Сумський національний аграрний університет

У статті класифікуються та досліджуються окремі інструменти екологізації сільського господарства та проблеми, що перешкоджають його ефективному екологозбалансованому розвитку.

Ключові слова: екологізація сільського господарства, платне природокористування, механізм екологізації, раціональні сівозміни.

Постановка проблеми. Економічна теорія і світовий досвід розвитку ринкового господарства свідчать про те, що в силу специфічних особливостей ні сільське господарство, ні продовольчий ринок не є саморегульованими системами. Це обумовлює необхідність постійного втручання держави та недержавних організацій в аграрне виробництво з метою коригування його розвитку для забезпечення населення якісними продуктами харчування у достатній кількості з мінімальною шкодою для оточуючого середовища. Традиційні способи господарювання дрібних агроутворень не спроможні забезпечити достатній рівень прибутковості і поступаються сучасним методам виробництва. Переваги отримують агрохолдинги, які часто нехтують екологічними принципами. Внаслідок цього виникає необхідність у формуванні надійного механізму екологізації агропромислового господарювання з використанням різноманітних інструментів впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення та вдосконалення теорії і практики еко-

логізації виробництва в цілому та безпосередньо сільськогосподарського є важливою темою для досліджень. Цьому питанню приділено багато уваги у працях вітчизняних вчених: Геєця В.М., Данилишина Б.М., Саблука П.Т. Трегобчука В.М., Третяка А.М, Царенка О.М та інших [1, 2, 3, 4]. Тим не менш, аналіз літературних джерел виявив необхідність більш детально проаналізувати складові механізму екологізації АПК та дослідити проблеми, що не дозволяють ефективно перевести вітчизняне сільське господарство на засади сталого розвитку.

Постановка завдання.

Метою дослідження є конкретизувати окремі складові механізму екологізації АПК та встановити дієвість його окремих інструментів у сучасних умовах. Об'єктом дослідження є процес використання організаційно-економічних важелів у процесі екологізації сільськогосподарської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.